

UŽSIENIO KALBŲ VALSTYBINIŲ BRANDOS EGZAMINŲ TEMATIKA: KLAUSYMO IR SKAITYMO UŽDUOČIŲ ANALIZĖ

Rita Juknevičienė

Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Universiteto 5
LT-01513 Vilnius
Tel.: 268 7228
El. paštas: rita.jukneviene@takas.lt

1. Įžanga

Vykdant brandos egzaminų reformą, 2002 metais Lietuvoje pirmą kartą centralizuotai laikyti užsienio kalbų (anglų, prancūzų, rusų ir vokiečių) valstybiniai brandos egzaminai. Egzaminų parengimo ir administravimo tvarka pamažu įeina į vėžes ir įgyja savo rutiną. Rimstant diskusijoms apie tai, kas ir kaip vyksta, daugiau dėmesio vertėtų skirti kokybinei naujųjų egzaminų analizei. Juolab ketverių metų patirtis leidžia daryti pirmąsias išvadas apie užsienio kalbų egzaminus ir jų rezultatus.

Kalbinių gebėjimų testavimo teorijoje aprašyta įvairių kalbos testų vertinimo ir analizės būdų (Alderson et al. 1995; Hughes 2003) ir vertinimo aspektų. Bene išsamiausių testų vertinimo modelį pateikė A.J.Kunnan (Kunnan 2005), įtraukdamas į jį eilę skirtingų mikro- ir makrotyrimų, kurių visuma leidžia objektyviai įvertinti kalbos testą. Apibendrinamas ligšiolinius testų tyrinėjimus, Kunnan siūlo testų vertintojams atsižvelgti į visumą įvairių aspektų, sudarančių išsamų testų vertinimo modelį (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. A.J.Kunnan testų vertinimo modelis

Mikrotyrimai	Makrotyrimai
Testo validumas (konstrukto, turinio, kriterinis)	Politinis ir ekonominis kontekstas
Testo šališkumas	Edukacinis, socialinis ir kultūrinis kontekstas
Testo prieinamumas	Technologinis ir infrastruktūros kontekstas
Testo administravimas	Tėisinis ir etinis kontekstas
Testo pasekmės	

Vienas iš Kunnan'o siūlomų mikrotyrimų – testų validumo tyrimas. Kalbos testų validumo sąvoka plačiai aptarta testavimo literatūroje (Bachman 1990; Alderson et al. 1995; McNamara 2000). Validus testas yra toks testas, kuris tinkamai atlieka savo paskirtį, t.y. deramu būdu tikrina tuos gebėjimus, kurių matavimui yra sudarytas. Skiriama įvairių validumo rūšių, kurios įvairiais aspektais apibūdina testo pagrįstumą. Kaip teigia Alderson ir kt., pagrįstumo sąvoka reliatyvi ir nebaigtinė – kuo daugiau skirtingų validumo rūšių nustatoma, tuo pagrįstesnis testas (Alderson 1995, 171).

Viena validumo rūšių – turinio validumas – apibūdina, kaip testo turinys atitinka mokymo programą, pagal kurią įgytiems pasiekimams jis skirtas matuoti. Bachman siūlo testo turinio atitiktį programai skirstyti į turinio reikšmingumą (angl. *content relevance*) ir turinio aprėptį (angl. *content coverage*) (Bachman 1990, 244–246). Jei reikšmingumas patvirtina, jog testu tikrinamas kalbinių gebėjimų aspektas yra numatytas mokymo programoje, tai aprėptis rodo, ar visi programoje numatyti gebėjimų aspektai įtraukiami į konkrečius testus. Būtent egzamino užduočių turinio validumas, tiksliau – aprėptis, ir yra čia aprašomo tyrimo tikslas.

Lietuvoje vykdomi užsienio kalbų valstybiniai brandos egzaminai (toliau – VBE) iki šiol tėra menkai tyrinėti. Kol kas sistemingą užduočių analizę atlieka tik VBE rengianti ir administruojanti įstaiga – Nacionalinis egzaminų centras (NEC), kasmet užsakanti ir visuomenei pateikianti užsienio kalbų egzaminų užduočių rezultatų kiekybinę ir kokybinę analizes. Kiekybinėje analizėje pateikiami deskriptyvieji statistiniai užduočių parametrai tik dalinai apibūdina užduotis. Šių duomenų interpretavimas neatskiriamas nuo egzaminą laikusių moksleivių ypatumų, ir todėl NEC atliekama statistinė analizė visų pirma leidžia daryti išvadas apie egzamino tinkamumą konkrečiai testuojamų moksleivių grupei (plg. Baker 1997, 10). (Šiuo metu užsienyje plačiai taikomas statistinis užduočių tyrimas Rasch'o metodu, apibūdinantis užduotis nepriklausomai nuo laikančiųjų asmenų parametru, Lietuvoje kol kas netaikytas, arba duomenų apie tai nėra.) NEC pateikiama kokybinė egzaminų rezultatų analizė atlieka dvejopą paskirtį: iš vienos pusės, analizės autoriai pateikia užduočių specifikacijas, kurios patvirtina, jog VBE užduotys atitinka VBE programas ir todėl laikytinos pagrįstomis. Kita vertus, kokybinė analizė aptaria mokinių pasiekimus. Taigi ligi šiolei vykdyti užduočių tyrimai beveik niekaip neprisdėjo prie pačių užduočių analizės, nes buvo skirti egzaminų rezultatams, bet ne užduotims įvertinti.

Šiame straipsnyje aprašomas tyrimas vertintinas kaip bandymas nustatyti užsienio kalbų VBE turinio validumą, nagrinėjant vieną iš jo sudėtinių dalių – temos validumą, kuris rodo, kaip VBE užduočių tematika atitinka egzamino programoje numatytą tematiką. Centralizuoto užsienio kalbų egzamino programa, pagal kurią ir galima nustatyti užduočių validumą, nuo 2002 m. keitėsi. Pirmaisiais naujojo egzamino metais (2002) kiekvienai iš keturių kalbų tematika buvo apibrėžiama atitinkama užsienio kalba (ŠMM ir NEC 2001, 17-27). Nuo 2004 m. visų kalbų užduotys rengiamos pagal tą pačią tematikos lentelę (ŠMM ir NEC 2003, 17-18), kuri be didesnių pakitimų perkelta ir į naująją, nuo 2005/6 m.m. galiojančią, egzamino programą. Pažymėtina, jog naujojoje programoje tematikos apibrėžimas dar labiau patikslintas, pateikiant skirtingas tematikos formuluotes recepcijos ir produkavimo žodynams tikrinti.

Tyrimo tikslas – nagrinėjant VBE temos validumą nustatyti ir aprašyti, kaip užduočių rengėjai išnaudoja egzamino programoje pateiktą užduočių tematiką, t.y. įvertinti užduočių turinio aprėptį, bei pamėginti išskirti žodyno tematikos tendencijas skirtingų kalbų testuose. Be to, tyrimo metu buvo siekiama nustatyti, ar įmanoma lyginti skirtingų kalbų tekstus temos raiškos aspektu.

2. Tyrimo medžiaga ir metodai

Kadangi tyrimo tikslas – nustatyti užsienio kalbų turinio validumą, įvertinant užduočių tematikos atitikimą egzamino programai, tyrimui naudoti užsienio kalbų VBE programa ir 2002-2005 m. anglų, prancūzų, rusų ir vokiečių VBE testai. Kaip minėta, tematikos apibrėžimas programoje siek tiek keitėsi, tačiau pagrindinės temos išliko tos pačios. Programoje iš viso pateikiama dešimt temų, pvz., „Dienos įvykiai“, „Jaunimo gyvenimas“, „Visuomenė ir valstybė“, kurių kiekviena detaliau apibrėžiama potemiais. Tyrimas atliktas remiantis 2004 ir 2005 m. užsienio kalbų VBE programos laida. Kai dėl užduočių, analizei pasirinktos tik užsienio kalbų VBE klausymo ir skaitymo užduotys, tai yra recepcijos (pasyviojo) žodyno užduotys. Tokį pasirinkimą lėmė, viena vertus, ribota tyrimo apimtis; kita vertus, klausymo ir skaitymo užduotyse pateikiami ilgesni tekstai, kurie, kaip tikėtasi tyrimo pradžioje, leidžia objektyviau ir tiksliau nustatyti tematiką.

2 lentelėje pateikta tyrime naudotų egzamino klausymo ir skaitymo užduočių statistika. Užduoties tekstu šiame tyrime laikytas teste atskira dalimi pateikiamas tekstas, kuriam priskiriama atskira užduoties formuluoė (rubrika). Kai kuriose užduotyse pateikiama keletas skirtingos tematikos tarpusavyje nesusietų trumpų (po 40-100 ž.) pokalbių nuotrupų ar žinučių, kurios nelaišytos atskirais tekstais ir interpretuotos kaip vieną temą atskleidžiantys tekstai.

2 lentelė. Tyrime naudotos užsienio kalbų VBE klausymo ir skaitymo užduotys

	Anglų k. užduočių skaičius		Prancūzų k. užduočių skaičius		Rusų k. užduočių skaičius		Vokiečių k. užduočių skaičius	
	klausymas	skaitymas	klausymas	skaitymas	klausymas	skaitymas	klausymas	skaitymas
2002	3	2	4	4	4	2	3	4
2003	3	4	4	2	4	3	4	4
2004	3	4	4	4	4	3	4	4
2005	3	3	4	5	4	3	4	3
Iš viso	12	13	16	15	16	11	15	15

Vertėtų paminėti, jog į tyrimą neįtrauktos aštuonios VBE skaitymo užduotys. Visų pirma, tai užduotys, parengtos grožinių tekstų pagrindu. Atsisakyti šių tekstų, visų pirma, nuspręsta dėl to, kad literatūrinio teksto suvokimas negali būti prilyginamas bendriesiems skaitymo gebėjimams, nes jis reikalauja specifinės kompetencijos ir todėl yra šališkas tokių kompetencijų neturinčių asmenų atžvilgiu. Be to, naujoji VBE programa taip pat nenumato grožinio teksto žanro recepcijos gebėjimų tikrinimui, ir tai buvo antroji priežastis, paskatinusi atsisakyti šių tekstų analizės. Iš viso nagrinėtoje medžiagoje rasti septyni grožiniai tekstai: 1 anglų k., 2 prancūzų k. ir 4 rusų k. užduočių tekstai. Dar viena užduotis atmesta dėl to, jog joje pateikiamas ne rišlus tekstas, o atskiri sakiniai (2003 m. prancūzų k. 3 skaitymo užduotis).

Išnagrinėjus klausymo užduočių ir skaitymo užduočių tekstus, jie priskirti vieni ar kiti programos temai. Tais atvejais, kai tekstas gali būti apibūdinamas ne viena, o keliomis skirtingų temų formuluoėmis, tema buvo nustatoma pagal potemius, kurie, kaip minėta, pateikti egzamino programoje. Nors šiame straipsnyje potemių analizė nepateikiama, ji naudota kaip pagrindas nustatant pagrindines tekstų temas.

Užduočių tekstų analizė parodė, jog neretai tekste atskleidžiama viena pagrindinė ir viena ar kelios šalutinės temos. Nustatant pagrindinę temą, buvo atsižvelgiama į tekste vartojamą leksiką. Išnagrinėjus mažesnio dažnumo leksinius vienetus, buvo įvertinama, ar jie priklauso tam pačiam semantiniam laukui, ar skirtingiems. Vieno kurio nors semantinio lauko leksikos dominavimas ir laikytas pagrindinės teksto temos raiška. Toliau pateikiami tyrimo rezultatai apibūdina tik pagrindines tekstų temas.

3. Tyrimo rezultatai

Tyrimo rezultatai aptariami dvejopai: iš pradžių nagrinėjama visų kalbų klausymo ir skaitymo užduočių tematika, o po to pristatoma atskirų kalbų testų tematikos analizė. Pabaigoje aptariami temų leksinės raiškos skirtumai ir jų lyginimo galimybės.

3.1. Klausymo ir skaitymo užduočių tematika

Išnagrinėjus 59 klausymo ir 54 skaitymo užduotis nustatytos pagrindinės užduotyse naudotų tekstų temos. 2 lentelėje pateikiama pagrindinių temų statistika. Temos išvardintos programoje pateikta tvarka.

2 lentelė. VBE klausymo ir skaitymo užduočių žodyno tematika

Užduočių temos	Klausymo užduočių tekstai (% dalis nuo visų klausymo užduočių)	Skaitymo užduočių tekstai (% dalis nuo visų skaitymo užduočių)
Dienos įvykiai	22	5,5
Jaunimo gyvenimas	31	37
Kelionės	12	5,5
Paslaugos ir aptarnavimas	5	4
Žmogus ir aplinka. Ekologija	13	13
Kultūra, menas, architektūra	13	11
Visuomenė ir valstybė	2	7,5
Šiuolaikinės informacijos priemonės	2	11
Mokslas ir technika	–	5,5
Studijuojamoji kalba	–	–

Tyrimas parodė, kad ir klausymo, ir skaitymo užduotyse dažniausiai nustatyta „Jaunimo gyvenimo“ tema (atitinkamai 31 ir 37 proc. tekstų). Viena priežasčių, lemianti šios temos dominavimą, matyt, sietina su brandos egzamino paskirtimi: jaunų žmonių pasiekimus vertinantis egzaminas neišvengiamai sudaromas naudojant tekstus apie jaunimą. Kita vertus, ši tema apima gana daug potemių, ir todėl kai kurie tekstai, iš pirmo žvilgsnio priskirtini kitoms temoms, pagal programoje pateiktą potemių sąrašą turi būti klasifikuojami kaip tekstai „Jaunimo gyvenimo“ tema. Tipiškas pavyzdys – 2003 m. rusų k. klausymo užduotis, kurioje keli jaunuoliai kalbasi apie tai, kaip jie mokosi rusų kalbos:

(1)

(...) – На занятиях меня привлекает то, что нет зубрёжки. Чёткие объяснения учителя заставляют размышлять над каждым явлением. Каждый урок – это максимум практики, аналитических устных упражнений. Русский язык для меня легче, чем испанский или английский.

– Мы много говорим на уроках русского языка. Часто мы даже говорим одновременно. И это нам не мешает. Мы вместе думаем, критикуем, задаём друг другу вопросы и анализируем механизм того или иного грамматического факта. Мы даже делаем доклады о связи двух культур – русской и французской. (...) (2003 m. rusų k. klausymo užduotis).

Kadangi pokalbininkai šneka ne apie rusų kalbą, o apie jos mokymosi būdus ir pamokas, pagrindinė šio teksto tema – „Jaunimo gyvenimas“, potemis – „Kalbų mokymasis“, bet ne „Studijuojamoji kalba“, kurios potemius pagal programą atitiktų tekstai apie kalbos išplitimą, jos bruožus, žymius kalbininkus ir pan.

Apskritai, tiek klausymo, tiek skaitymo užduočių temų spektras gana platus. Be „Jaunimo gyvenimo“ temos, kita dažniau pasirenkama tema – „Dienos įvykiai“ (22 proc. klausymo tekstų). Reikėtų paaiškinti, jog „Dienos įvykių“ temai priskirtos ir trumpos naujienų žinutės (potemis – „Kasdieniai kultūros, ūkio, politikos įvykiai“), kurios interpretuotos ne kiekviena atskirai, o kaip bendro žinių/naujienų diskurso dalys. Pavyzdžiui, 2004 m. vokiečių k. klausymo 1 užduotyje pateikiami keturi trumpi (nuo 40 iki 120 ž.) tekstai apie skirtingus įvykius:

- 1 tekstas – žinutė apie tarptautinių futbolo rungtynių rezultatus
- 2 tekstas – lėktuvo įgulos informacinis pranešimas keleiviams apie skrydį
- 3 tekstas – mokyklos radijo pranešimas apie tarpmokyklinės futbolo varžybas
- 4 tekstas – žinutė apie cismo saugumą prie mokyklos

Šios trumpos žinutės pateiktos vienoje užduotyje su ta pačia užduoties formuluote, todėl tikėtina, jog ir užduoties autoriai jas traktavo kaip vienos temos tekstus. Šie tekstai skiriasi savo potencialiais, tačiau dėl nedidelės apimties jie vertintini kaip vienos globalesnės temos sudedamosios dalys.

Iš mažiausiai naudotų temų vertėtų paminėti dvi: „Studijuojamoji kalba“ ir „Mokslas ir technika“. Nė vienoje užduotyje nenustatyta pagrindinė „Studijuojamosios kalbos“ tema. Tikėtina, jog šios temos vengimas atspindi testų rengėjų nuogąstavimus sulaukti kaltinimų šališkumu, nes tekstai apie kalbą neretai vertinami kaip pernelyg „filologiniai“, skirti specialių interesų turintiems asmenims ir todėl netinkami plačiajai auditorijai. Kita vertus, gana retai naudota ir „Mokslas ir technika“ tema (5,5 proc. visų skaitymo užduočių tekstų), matyt, vėlgi stengiantis išvengti pernelyg sunkių užduočių. Šių dviejų temų nepopuliarumą gali lemti įvairios priežastys. Tai ir minėtas temų šališkumas, dėl kurio tekstai, pavyzdžiui, apie gamtos mokslų laimėjimus būtų palankesni vieniems ir sudėtingesni kitiems mokiniams; neišvengiamas specifinės leksikos ar terminų vartojimas gali apsunkinti tokių tekstų pagrindu parengtas užduotis; trumpesnės palyginti su kitomis temomis potemių formuluotės. Vis dėlto šios temos išliko ir naujoje VBE programoje, todėl siekiant turinio (ir temos) validumo, užduotyse turėtų būti ir šias temas atitinkančių tekstų.

3.2. Tematikos tendencijos skirtingų kalbų testuose

Ketverių metų patirtis jau leidžia daryti pirmąsias išvadas apie receptijos užduočių tematikos tendencijas. 3 lentelėje pateikiamos dažniausiai nustatytos klausymo ir skaitymo užduočių temos skirtingų kalbų testuose.

3 lentelė. Dažniausiai nustatytos pagrindinės tekstų temos skirtingų kalbų receptijos užduotyse

	Pagrindinės klausymo užduočių temos (visų tos kalbos klausymo tekstų proc. dalis)	Pagrindinės skaitymo užduočių temos (visų tos kalbos skaitymo tekstų proc. dalis)
Anglų kalba	Jaunimo gyvenimas – 33 Kelionės – 33 Žmogus ir aplinka – 25	Jaunimo gyvenimas – 23 Visuom. ir valstybė – 23 Šiuolaikinės informacijos priemonės – 15 Kultūra, menas, architektūra – 15
Prancūzų kalba	Jaunimo gyvenimas – 37,5 Žmogus ir aplinka – 25	Jaunimo gyvenimas – 33 Dienos įvykiai – 20 Žmogus ir aplinka – 20
Rusų kalba	Dienos įvykiai – 31 Kultūra, menas, architektūra – 25	Kultūra, menas, architektūra – 36 Žmogus ir aplinka – 18 Jaunimo gyvenimas – 18
Vokiečių kalba	Dienos įvykiai – 33 Jaunimo gyvenimas – 33	Jaunimo gyvenimas – 66

3 lentelėje pateikiamos tik tos temos, kurios nustatytos ne mažiau kaip 15 procentų nagrinėtų atitinkamos kalbos tekstų. Toliau aptariama skirtingų kalbų užduočių tematika.

3.2.1. Anglų kalbos užduočių tematika

Anglų kalbos skaitymo ir klausymo užduotyse nustatytos devynios iš dešimties programoje nurodytų temų. Tyrimas rodo, kad skaitymo tekstų temų spektras kiek platesnis, tuo tarpu klausymo užduočių tekstai priskirti penkioms temoms. Iš visų klausymo užduočių tekstų, nė vienas tekstas pagal savo leksiką neatitiko šių temų: „Paslaugos ir aptarnavimas“, „Kultūra, menas, architektūra“, „Šiuolaikinės informacijos priemonės“, „Mokslas ir technika“ ir „Studijuojamoji kalba“. Išnagrinėjus skaitymo tekstus, nei viename jų pagrindine tema neįvardinta „Dienos įvykių“ ir „Studijuojamosios kalbos“ tema.

Tiek klausymo, tiek skaitymo užduotyse akivaizdžiai dominuoja tekstai „Jaunimo gyvenimo“ tema. Dažniausi šios temos potemiai – „Darbas ir mokymasis“ bei „Laisvalaikis“. Populiarus „Kelionių“ temos potemis – „Įvairiapusė informacija apie kraštą ir žmones“ – pagal savo formulę gali būti taikomas beveik bet kokiam tekstui, kuriame kalbama apie kokią nors šalį ar jos gyventojus. Pagrindine teksto tema šis potemis laikytas tik tais atvejais, kai labiau specializuotų, siauresnių temų raišką tekste užgoždavo bendro pobūdžio frazės apie šalį.

3.2.2. Prancūzų kalbos užduočių tematika

Prancūzų kalbos egzamino užduotyse pateikiami tekstai priskirti šešioms iš dešimties programoje numatytų temų. Išnagrinėjus klausymo užduotis nenustatytas nė vienas tekstas, kuriame pagrindi-

nė tema būtų „Visuomenė ir valstybė“, „Šiuolaikinės informacijos priemonės“, „Mokslas ir technika“ ir „Studijuojamoji kalba“. Skaitymo tekstų temų spektras panašus. Nė sykiu nenumatytos temos yra „Paslaugos ir aptarnavimas“, „Kultūra, menas, architektūra“, „Visuomenė ir valstybė“ ir „Studijuojamoji kalba“.

Įdomu pastebėti, jog tiek klausymo, tiek skaitymo užduotyse nemaža dalis užduočių (25 proc. visų klausymo ir 20 proc. visų skaitymo užduočių) priskirtos „Žmogaus ir aplinkos“ temai. Tekstų potencialai gana įvairūs: „Sveika gyvensena“, „Aplinkos apsauga“, „Šalies flora ir fauna“ ir „Gyvenimo būdas“. Tačiau tai neabejotinai dažniausiai nustatyta prancūzų kalbos receptijos gebėjimų užduočių tema.

3.2.3. Rusų kalbos užduočių tematika

Tyrimas parodė, kad iš visų klausymo ir skaitymo užduočių, nė vienos jų tekstas neatitinka tik „Studijuojamosios kalbos“ temos, tuo tarpu kitos devynios nustatytos bent po vieną kartą. Kaip jau minėta, „Dienos įvykių“ temos populiarumą lėmė tai, jog šiai temai priskirtos trumposios žinutės iš įvairių gyvenimo sričių. Jų potemis – „Kasdieniai kultūros, ūkio, politikos įvykiai“. Kita dažnai nustatyta tema – „Jaunimo gyvenimas“ – dažniausiai sieta su tekstais apie jaunimo laisvalaikį, asmeninius išgyvenimus, sportą ar kalbų mokymąsi.

Iš kitų užsienio kalbų egzaminų rusų kalbos užduotys išsiskiria gerokai dažniau eksploatuojama „Kultūros, meno ir architektūros“ tema. Prie šios temos priskirti tekstai apie muziką, vaizduojamąjį meną ir žymius kultūros atstovus. Iš viso – 25 proc. visų rusų kalbos klausymo ir 36 proc. skaitymo tekstų.

3.2.4. Vokiečių kalbos užduočių tematika

Palyginti su kitų kalbų užduotimis, vokiečių kalbos egzamino receptijos užduočių tematika bene siauriausia. Čia dominuoja dviejų temų – „Dienos įvykių“ ir „Jaunimo gyvenimo“ – tekstai; kiek rečiau, bet bent keliuose tekstuose nustatyta pagrindinė „Kelionių“ tema. Dar penkios temos nustatytos tik viename ar dviejuose tekstuose. Nė karto nenumatytos „Mokslas ir technika“ ir „Studijuojamosios kalbos“ temos.

Iš visų vokiečių kalbos tekstų temų dažniausiai pasitaikanti „Jaunimo gyvenimo“ tema (33 proc. visų klausymo tekstų ir 66 proc. skaitymo) daugumoje atvejų nustatyta tekstuose apie jaunimo laisvalaikį ar atostogas. Tarp kitų potemių dar galima būtų paminėti „Sportą“, „Santykius su bendraamžiais“, „Asmeninius išgyvenimus“, „Darbą ir mokymąsi“.

3.3. Leksinė tematikos raiška testų užduočių tekstuose

Tyrimo metu iškilo problema, susijusi su objektyviu tematikos nustatymu užduočių tekstuose. Temos raiška tekste neabejotinai priklauso nuo teksto leksikos, todėl siekiant kuo objektyviau nustatyti temą pagrindinis dėmesys buvo skiriamas vartojamų leksinių vienetų semantikai. Kaip minėta, kai kurie tekstai galėjo būti priskiriami ne vieni, bet kelioms temoms. Norint nustatyti, kuri jų yra pagrindinė ir kuri šalutinė, buvo įvertinami mažesnio dažnumo leksiniai vienetai ir jų priklausymas vienam ar kitam semantiniam laukui. Dominuojančio semantinio lauko leksika ir

lėmė pagrindinę teksto temą. Tačiau bandymai nuosekliai taikyti šį principą parodė, jog ne visi nagrinėti tekstai turi vienodą kiekį rečiau vartojamų leksinių vienetų.

Valstybinio egzamino programa numato, jog mokinių užsienio kalbų receptijos gebėjimai yra orientuojami į europinį „Aukštumos“ ar B2 pasiekimų lygmenį. Vadinasi, visų testuojamų kalbų tekstai turėtų būti vienodo sunkumo. Teksto sunkumą lemia įvairūs faktoriai, tarp kurių – ir retesnės leksikos vartojimas. Deja, nei VBE programoje, nei testų teorijos ir praktikos literatūroje nepavyko rasti kriterijų, apibūdinančių, kiek ir kokio dažnumo leksikos turėtų būti vieno ar kito pasiekimų lygmens tekstuose. Orientacinis anglų kalbos leksinių vienetų sąvadas pateikiamas „Aukštumos“ lygmens apraše (Council of Europe 2001b, 120-140), tačiau net ir minėtasis dokumentas nenurodo, kiek jų turėtų būti viename tekste, kad teksto tematinė raiška būtų tinkamo sunkumo nurodytąjam pasiekimų lygmeniui. Toliau pateikiami 3-6 pavyzdžiai iliustruoja tematinės raiškos skirtumus skirtingų kalbų užduočių tekstuose. Pajuodintu šriftu pateikiami rečiau vartojami leksiniai vienetai, sukuriantys teksto temą.

(2)

*(...) The role of local government has changed fundamentally. Leadership of a local area is now done through **partnership** with others rather than by the Council alone. Culturally local government has also changed out of all recognition. My first experience was of **bureaucratic organisations** that resisted change unless it was forced on them. The best Councils now focus on innovation and change and compare well with anything that exists elsewhere in the **public and private sector**. (...)* (2004 m. anglų k. 3 skaitymo užduotis)

(3)

*(...) Le comité de **nutrition** de la société française de **pédiatrie** a publié un article jugeant que la **collation alimentaire** constitue, sous sa forme actuelle, un **apport superflu**. Cette prise alimentaire qui se compose de lait et de biscuits ne convient pas à l'heure où 16% environ des enfants scolarisés sont atteints de **surpoids**. D'après le comité, ni par sa composition, ni par son horaire, ni par son caractère la collation n'est justifiée. Elle ne peut que favoriser l'**augmentation** de la prévalence de l'**obésité**. (...)* (2005 m. prancūzų k. 1 skaitymo užduotis)

(4)

*(...) **Нехарактерный для мариниста Айвазовского городской пейзаж** поставил локальный рекорд – он стал самой дорогой русской картиной, написанной в классической манере, из проданных на аукционах. В прошлом году за 1 миллион 200 тысяч на Sotheby's ушла картина Кустодиева «Красавица», до этого находившаяся в собрании наследников Фёдора Шаляпина. Напомним, что дороже всего ценятся на мировом арт-рынке произведения **классиков русского авангарда** – Казимира Малевича, Василия Кандинского и Марка Шагала. (...)* (2005 m. rusų k. 2 skaitymo užduotis)

(5)

*(...) Für den Berliner Studenten Felix Brochers hieß es bei seiner Ankunft in Kabul, sich erst einmal mit dem Leben auf dem **afghanischen Boden vertraut** zu machen. Sowohl beruflich als auch privat kam er mit Englisch schwer zurecht. Ein Großteil **der Afghanen** kann kein Englisch. Das Übersetzen*

in Dari, neben Paschtu, ließ die Computerkurse zu einer langwierigen Angelegenheit werden. Er wollte die Umgangssprache Paschtu lernen und nahm sich einen Privatlehrer. "Ich hatte auf der Straße einen Jugendlichen kennen gelernt, der Deutsch lernen wollte und mir im Gegenzug Paschtu beigebracht hat." (2005 m. vokiečių 1 skaitymo užduotis)

Pajuodintu šriftu išspausdinti žodžiai ir yra tie raktiniai leksiniai vienetai, kurie sukuria teksto temą. Gebėjimas juos suprasti liudija tam tikro lygio (šiuo atveju – „B2“) pasiekimus. Tokių žodžių kiekis neabejotinai sunkina teksto suvokimą ir todėl turėtų atitikti to lygmens reikalavimus, kurie būtų susieti su įvairiais leksikos sunkumą apibūdinančiais kriterijais, pavyzdžiui, leksinių vienetų dažnumu. Deja, aiškiai apibrėžtų kriterijų nėra, ir tai palieka laisvę užduočių rengėjams parinkti tekstus neatsižvelgiant į tai, kaip juose atskleidžiama tema, t.y. intuityviai spręsti, ar pagal savo tematiką ir leksiką tekstas yra pakankamai sunkus/lengvas nurodytą kalbinių gebėjimų lygmeniui. Bet juk teksto temą gali lemti ir vieno kito retesnio žodžio vartojimas tekste (žr. 5 pavyzdį), tačiau ar to iš tiesų pakanka?

4. Išvados ir siūlymai tolimesniems tyrimams

Išnagrinėjus užsienio kalbų VBE klausymo ir skaitymo užduočių tekstų tematiką nustatyta, kad kai kurios temos eksploatuojamos gerokai intensyviau negu kitos. Pagal pagrindines savo temas daugiausia tekstų priskirtini „Jaunimo gyvenimo“ temai (31 proc. visų nagrinėtų klausymo tekstų ir 37 proc. skaitymo tekstų), kurios gana didelį populiarumą be kitų faktorių lemia ir programoje pateiktų šios temos potemių gausa. Kita vertus, nustatyta, jog nei vienas tekstas neatitinka „Studijuojamosios kalbos“ temos ir jos potemių. Be to, tik nedidelė tekstų dalis (5,5 proc. skaitymo tekstų) atitinka „Mokslo ir technikos“ temą. Taigi akivaizdu, jog skirtingos temos ir jų potemiai yra nevienodo produktyvumo.

Tematikos tendencijos skirtingų kalbų užduotyse taip pat ima ryškėti, nors dėl gana neilgos ketverių metų VBE patirties daryti išvadas apie dažniausias temas turbūt būtų pernelyg anksti. Tačiau tyrimas leidžia tvirtinti, jog, atmetus „Jaunimo gyvenimo“ temą, anglų kalbos užduočių temų spektras kol kas išlieka plačiausias: tiek klausyme, tiek skaityme bent kelios temos nustatytos daugiau kaip 15 proc. užduočių. Palyginti su anglų kalbos užduotimis, kitų užsienio kalbų užduotys turi tam tikras dažniau eksploatuojamas temas. Apie ketvirtadalį prancūzų kalbos klausymo ir kiek mažiau skaitymo tekstų atitinka „Žmogaus ir aplinkos“ temą – tai dažniausiai nustatyta prancūzų kalbos užduočių pagrindinė tema. Tuo tarpu rusų kalbos užduočių tekstai dažniausiai atitinka „Kultūros, meno, architektūros“ temą ir jos potemius: šiai temai priskirtini per ketvirtadalį klausymo ir trečdajį skaitymo tekstų. Ir galiausiai siauriausias temų spektras nustatytas vokiečių kalbos užduotyse, kur daugumos tekstų pagrindinė tema atitinka tik „Jaunimo gyvenimo“ temą ir jos potemius. Tikėtina, jog „Jaunimo gyvenimo“ temos populiarumą tam tikra prasme lemia ir jos itin talpus apibrėžimas, kurį nesunku pritaikyti įvairiems tekstams.

Šie tyrimo rezultatai paskatino ieškoti objektyvių tematinės raiškos kriterijų, kurie galėtų būti taikomi užduočių tekstams. Tikėtina, jog tolesni užduočių tematikos tyrimai galėtų būti skirti kiekybiniais ir kokybiniais tekstų kriterijams, kurie apibūdintų leksinę temos raišką tekste per vartojamų leksinių vienetų dažnumą ir jų tankumą tekste. Tokie kriterijai atliktų dvejopą paskirtį. Viena vertus, jie leistų užduočių autoriams objektyviai parinkti tinkamo sunkumo tekstus, kurie

atitiktų VBE tikrinamų pasiekimų lygį. Kita vertus, tai būtų dar vienas žingsnis testų užduočių validumo tyrimų srityje.

LITERATŪRA

- Alderson Ch.J., Clapham C. & D. Wall. 1995. *Language test construction and evaluation*. Cambridge: CUP.
- Bachman L.F. 1990. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford: OUP.
- Baker R. 1997. Classical Test Theory and Item Response Theory in Test Analysis. *Language Testing Update*, special report no. 2. Lancaster: Lancaster University.
- Council of Europe. 2001a. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*. Cambridge: CUP.
- Council of Europe. 2001b. *Vantage*. Cambridge: CUP.
- Hughes A. 2003. *Testing for language teachers*. Cambridge: CUP.
- Kunnan A. J. 2005. *Towards a model of test evaluation: Incorporating micro and macro analysis*.
- Pranešimas pristatytas II tarptautinėje ALTE konferencijoje Berlyne, 2005 m. gegužė. Nepublikuotas pranešimas.
- McNamara T. 2000. *Language testing*. London: Longman.
- ŠMM ir NEC. 2003. *2004 ir 2005 metų brandos egzaminų programa. Užsienio kalba: anglų, prancūzų, rusų, vokiečių*. Vilnius: NEC.
- ŠMM ir NEC. 2001. *2002 metų brandos egzaminų programa. Užsienio kalba: anglų, prancūzų, rusų, vokiečių*. Vilnius: NEC.

ŠALTINIAI

- 2002-2005 m. anglų, prancūzų, rusų ir vokiečių kalbų VBE pagrindinių sesijų užduotys, skelbiamos www.nec.lt (2005.11.23)
- 2003-2005 m. užsienio kalbų VBE rezultatų analizės, skelbiamos www.nec.lt (2005.11.23)

ANALYSING CONTENT COVERAGE OF THE LISTENING AND READING PAPERS OF THE NATIONAL FOREIGN LANGUAGES' EXAMINATIONS IN LITHUANIA

Rita Juknevičienė

Summary

The article describes an attempt to analyze content coverage of the Listening and Reading Papers of the national foreign languages' (English, French, German and Russian) examinations in Lithuania. The research project was specifically focused on the test papers of the main examination sessions administered in the country in 2002-2005 and the examination syllabus.

The results of the analysis reveal certain tendencies in the selection and exploitation of topics included in the examination syllabus. It is also argued that texts used in the tasks of receptive language skills of the four tested languages have a different proportion and varying density of low frequency lexical items which create the topic of the text and contribute to the test difficulty. It is therefore proposed that a set of explicit criteria for texts used in listening and reading tests of certain level should be developed to ensure consistency of thematic expression.

[teikta
2005 m. lapkričio mėn.